

FØR STORMEN - undervisningsmateriale

Kære lærer og elev

Velkommen på CPH:DOX! CPH:DOX er en international dokumentarfilmfestival, der hvert år afholdes i København i marts måned. CPH:DOX viser hvert år et stort udvalg af internationale dokumentarfilm, der er højaktuelle og dagsordensættende rundt omkring i verden.

UNG:DOX er en underafdeling af festivalen, der laver filmvisninger for elever på ungdomsuddannelser - også resten af året. Vi viser filmene i biografer i mere end 8 kommuner i Danmark og med rodfæste i København, samt via CPH:DOX's online streamingtjeneste ved navn Paradox.dk. Ved at vise disse film håber vi på at kunne bidrage til en spændende og alsidig undervisning, der bringer dokumentarens kunst i højsædet.

Om undervisningsmaterialet

Dokumentaren 'Før Stormen' kommer på nænsom vis tæt på et lille hjørne af Danmark, hvor beboerne på Vadehavsøen Mandø er tæt forbundet til hinanden, til naturen og til ø-livet. 'Før Stormen' er skabt instruktørerne, Juan Palacios og Sofie Husum Johannesen, og har med dokumentarens legende, stilistiske form skabt en film, der både på billede- og lydside er oplagt at analysere videre på og arbejde med i danskundervisningen.

I forbindelse med analysearbejdet, kan man med fordel arbejde ud fra filmens forskellige tematikker. I dette undervisningsmateriale er der sat fokus på de tematikker, der omhandler natur, klimaforandringer, hjemstavn/"udkant" og klasse. Vi lægger bl.a. op til at perspektivere til litteratur, som er gjort tilgængeligt for jer på Systime i marts og april måned 2024. Særligt skal vi kigge på de fælles træk og træk, der adskiller sig fra Johannes V. Jensens novelle Cecil (1898), der er en del af hjemstavns litteraturen.

Vi har udviklet øvelser og arbejdsspørgsmål, som enten kan diskuteres i grupper, i plenum eller bruges som problemstillinger i små skriftlige opgaver. Desuden kan I med vores supplerende materiale, 'Arbejd med dokumentarfilm', læse om dokumentarfortælleformer og virkemidler, som med kan bruges i forbindelse med arbejdsspørgsmålene.

Om filmen

Juan Palacios & Sofie Husum Johannesen / Danmark / 2023 / 89 min.

De 27 beboere på den lille danske vadehavsø Mandø er vant til voldsomt vejr og oversvømmelser. Klimaforandringerne har kun gjort tingene værre. Men Mandøs sidste landmand, Gregers, hvis familie har boet på øen i otte generationer, nægter at give op for et liv på fastlandet og håber i stedet på at finde en kone, der kan drive gården sammen med ham. Da en storm nærmer sig, inspicerer Gregers og hans trofaste hund de forældede diger, der beskytter hans elskede ø. Imens puster Mie lysene ud på sin 100-års fødselsdagskage, Ellen og Ingeborg klager over den månesyge, de lider af, ornitologen Niels bekymrer sig om de sjældne fugle, der ikke længere kommer til øen, og turistguiden Preben underholder øens sommergæster. Trods klimatruslen holder de sidste øboere stædigt fast i deres lille del af verden. Portrættet af dette mikrokosmos ledsages af en mesterligt udformet billedside af det karakteristiske landskab, skiftende himmelstrøg og hav, der dagligt ændrer sig med vinden og tidevandet.

Før filmen

Som en introduktion til filmens temaer, har vi nedenunder samlet nogle forskellige artikler, der kan gøre os klogere på klimaforandringer, klasse og “udkantsdanmark”, og som kan bruges, når I skal arbejde videre med dokumentarfilmen.

Artikler

“Udkantsdanmark” er et ord, der har mange konnotationer. I denne Faktalink artikel kan I læse om, hvordan ordet optræder i sproget, og hvor vores forståelser er kommet fra via medier og film. I kan med fordel læse til og med afsnittet “Hvilke problemer er der i omtalen af ‘Udkantsdanmark’”.

x Faktalink om begrebet ‘Udkantsdanmark’: [“Udkantsdanmark” | Faktalink](#)

Når man tænker på klasse, tænker man i Vesten tit på arbejderklassens 20. århundredes klassekamp, og visualiserer måske en mand, der arbejder på fabrik. Men vores samfund har ændret sig meget, er blevet globaliseret og fragmenteret, med nye definitioner på klasse, og nye måder at anskue det på. Herunder har vi samlet nogle links til forskellige definitioner af klassebegrebet.

x Gennemgang af samfundsklasse-begrebet: [Samfundsklasse | Wikipedia](#)

x Begrebsafklaring af ‘klassesamfundet’. Hvad kendetegner klasserne, og hvor bor de: [Klassesamfund.dk](#)

Vi mærker alle mere og mere til klimaforandringerne, men nogle steder er mere udsatte end andre. For at forstå lidt mere om, hvordan det ser ud med klimaforandringer i Danmark, og hvordan klimaforandringer hænger sammen med geografi og socio-økonomisk ulighed, har vi udvalgt et par artikler herunder, der kaster lys på dette.

x Læs om klimaforandringer i Danmark: [Vejret i Danmark bliver varmere, vådere og vildere | Klimatilpasning.dk](#)

x Læs indlægget fra Kristian Weise, generalsekretær for OXFAM, der bl.a. går ind i, hvordan klimaforandringerne hænger sammen med ulighed på et globalt plan: [Verdens fattigste får klimaets katastrofer. De skal ikke også have regningen | Information.dk](#)

Arbejdsspørgsmål

x Læs artiklerne om klasse-samfundet og tal på baggrund heraf sammen med klassen om, hvilke faktorer og aspekter, der afgør en "klasse" i samfundet. Stemmer definitionerne overens med jeres egen forståelse af klassesamfundet, eller er det noget, I føler, der mangler, som artiklerne ikke udlægger?

x Hvad siger Faktalink-artiklen "Udkantsdanmark" om, hvilke konnotationer ordet "udkantsdanmark" har?

- Kan I genkende det? Hvordan har I selv forestillet jer "udkantsdanmark"?

- Hvordan oplever I selv, at det man kunne kalde "udkantsdanmark" bliver fremstillet på film og i medier?

x I Kristian Weises indlæg fastslår han, at verdens fattigste betaler den højeste pris for klimaforandringerne, på trods af, at det er den gruppe der forurener mindst. Diskuter ud fra artiklerne I har læst, hvordan ulighed, klasse og geografi hænger sammen med klimaforandringerne.

x Hvordan oplever I der bliver talt om klimaforandringer og "udkantsdanmark"? Er der i samfundet et særligt fokus på dette i din optik?

Hold øje under filmen

Når I ser 'Før Stormen', kan I lægge mærke til følgende:

x Læg mærke til den visuelle stil. Fx kamerabevægelser, framing og billedkomposition .

x Tænk over brugen af musik og lydeffekter, og hvad de har af betydning for fortællingen.

x Hvordan fremstiller filmen de medvirkende? Hvilket blik synes I, der er på dem? Læg mærke til hvordan filmen arbejder med miljøskildring.

x Læg mærke til hvordan beboerne taler om verden uden for Mandø.

Baggrundsartikel

Her kan I læse om forskellige filmiske virkemidler: [Filmiske virkemidler | Filmcentralen](#)

Arbejdsspørgsmål efter filmen

x Hvad er filmens hovedkonflikt og temaer?

x Læs afsnittet 'Arbejd med dokumentarfilm' og undersøg hvilken dokumentar-fortælleform, der er tale om, eller hvilke forskellige fortælleformer, der kombineres i filmen. Hvilke filmiske virkemidler understreger denne fortælleform?

x Hvilke autenticitetsmarkører bruger filmen og hvilke bruger den ikke? Hvad har det af betydning for filmens stemme?

x Diskutér hvordan 'Før Stormen' lykkes eller ikke lykkes med sin autenticitet. Virker det, som dokumentarfilmen portrætterer ægte? Hvorfor/hvorfor ikke?

Filmens stemme

x Hvordan virker filmens stilistiske udtryk på jer? Tænk på framing, kamerabevægelser eller mangel på samme.

x Analysér på filmens lydside. Hvad har musikken af betydning for filmens overordnede stemme? Hvordan gør filmen brug af lydeffekter?

x Beskriv filmens tempo. Hvilken effekt har tempoet på fortællingen?

x Hvordan skildrer dokumentaren karakterernes nærmiljøer? Tænk over hvilke detaljer fra de forskellige tilhørssteder (hjemmet, Brugsen, gården), der bliver lagt vægt på i filmen, og hvad dette har af betydning.

x Filmens instruktører har ikke selv en tidligere tilknytning til Mandø og er begge baseret i København. De kommer altså “udefra”, som gæster i lokalmiljøet. Tal sammen om hvad I tror, det har af betydning for, hvordan filmen er blevet.

x Instruktørerne er heller ikke synligt til stede i filmen som afsendere. Hvad tror I, det havde haft af betydning for fortællingen, hvis instruktørerne var mere synlige?

Tema: Klasse og geografi

x Gense scenen (18:26-21:25) fra dokumentaren, hvor Gregers og hans forældre ser et gammelt TV-indslag lavet af en journalist fra København om Mandø, hvor de selv medvirker.

- Hvordan er mødet mellem familien på Mandø og journalisten? Hvordan reagerer familien på at se klippet igen?

- Hvad fortæller scenen os om Gregers og familien? Inddrag også gerne begrebsdefinitionerne om klasse, I har læst.

x Gense scenen (38:51-39:04) fra dokumentaren, hvor Gregers og Søren taler om de klimaforandringer, der truer Mandøs eksistens. Hvad siger deres samtale om deres forhold til omverdenen?

x Sammenlign dette citat fra Gregers: *“Vi passer på vores eget, men det hjælper ikke en skid når andre lande smider alt muligt lort i havet [...] Hvorfor skal jeg så ha’ herovre på Mandø, en ekstra straf [...]”* med dette uddrag fra Kristian Weise indlæg i Information *“Men kan det virkelig være rigtigt, at borgere i eksempelvis Mozambique skal betale for klimakatastrofer, de kun i ringe grad har været med til at forårsage, mens andre lande, der har udledt store mængder CO2, nærmest går fri?”*

- Kan Weises artikel om global ulighed i forbindelse med klimaforandringer oversættes til Danmark? Hvordan/hvordan ikke? Hvad mangler I evt. at vide om Gregers situation?

Tema: Naturen og klimaet

x Naturen (vandet, vinden, dyrene, landskabet, månen) har gennem filmen en stor rolle på både et visuelt og tematisk plan. Tal om, hvordan dokumentaren skaber forbindelse mellem naturen og karaktererne.

x Særligt vinden har en central rolle i filmen. Hvordan forholder filmens karakterer sig til stormene, og hvad synes I, det siger om dem?

Komparativt arbejde med skønlitterært værk

Hjemstavnsliteratur

For at åbne 'Før Stormen's temaer yderligere op, har vi valgt at kigge over 100 år tilbage i litteraturhistorien for at arbejde komparativt med Johannes V. Jensens novelle 'Cecil' fra 1898. Værket er en del af det, der kaldes *Hjemstavnsliteraturen* og er en afgrænset periode af den danske litteraturhistorie, som løber mellem 1890 og 1920, der er defineret af værker, der beskæftiger sig med forfatterens egen hjemstav. Perioden er kendetegnet ved at forfatterne vendte sig fra storbyens fine fornemmelser og i stedet skildrede mennesker med beskedne baggrunde, i deres nærmiljøer eller hjemstavn. Den tætte forbindelse mellem disse mennesker og naturen/den jord de dyrkede, blev fremhævet, særligt fordi den måde at leve på, var ved at ændre sig i det moderne gennembrud. [I kan læse mere om perioden her](#)

Om Cecil (1898) af Johannes V. Jensen

Johannes V. Jensens novelle Cecil fra samlingen "Himmerlandsfolk" (1898) skildrer livet og naturen i Himmerland - Jensens egen hjemstav. 'Cecil' skildrer ikke Jensens samtid, men ser tilbage på en svunden tid i det danske samfund. 'Cecil' er fortællingen om en stolt, ung kvinde, der afviser den oplagte bejler, Christen, da han sårer hendes stolthed med en affære. Hun tager i stedet den skæve eksistens, Anton, hvis far gik til i druk og endte med at tage sit eget liv. Deres ægteskab beskrives med korte nedslag på en række ulykkelige, skandaløse episoder, og de ender i et ydmygt hus, hvor hun forsørger dem begge som væver.

x Novellen kan tilgås i Systimes litteraturportal: [Læs den her](#)

x Systime har lavet en analyse af Cecil som med fordel kan bruges i jeres komparative arbejde med 'Før Stormen': [Læs den her](#)

Arbejdsspørgsmål

x List de temaer op, der går igen i 'Før Stormen' og 'Cecil'.

- x Sammenlign fortælleren i de to værker. Hvem taler i hhv. filmen og novellen, og hvem er modtageren, der tales til?

- x Hvordan skildres landbomiljøet i de to værker. Er der ligheder, forskelle?

- x På hvilken måde formidler de to kunstformer - hhv. dokumentarfilm og litteratur - temaet om hjemstavn? Hvilke styrker og evt. svagheder har de to formidlingsformer i forhold til at beskrive hovedpersonerne?

- x I analysen af 'Cecil' kædes temaet 'stolthed' sammen med hjemstavn, natur og slægt på både godt og ondt. Hvordan optræder stolthed i 'Før Stormen'?

- x Genlæs afsnit 7 og 8 i 'Cecil' og noter jer, hvordan naturen bliver sammenkædet med Bitte-Antons bror. Sammenlign med menneske-natur forholdet i 'Før Stormen'.

Yderligere inspiration til komparativt arbejde

At trække tråde tilbage i tiden og perspektivere til hjemstavnlitteraturen er én måde at gå til filmen på. En anden tråd kunne være, at blive i nutiden, og kigge på nyere klasselitteratur, som har set en opblomstring siden årtusindeskiftet. Klasse- eller arbejderlitteraturen var i klassisk forstand kendetegnet ved en vrede og indignation mod ulighed og uretfærdighed, og en karakters udvikling af en politisk bevidsthed i løbet af historien. I nyere tid indeholder værker, der betegnes som klasselitteratur tit fortællinger om klasserejser, hvor hovedpersonen (eller forfatteren selv) har bevæget sig fra ét samfundslag til et andet og skal navigere i nye sociale og kulturelle koder. I det følgende kan I undersøge, hvordan 'Før Stormen' kan placere sig i litteratur om klasse.

Arbejdsspørgsmål

- x Læs Den Store Danskes artikel om [arbejderlitteratur](#). Og læs mere om, hvad der kendetegner nyere "klasselitteratur".

- x Hvis I skulle placere 'Før Stormen' i et klasse-litteratur perspektiv, hvad ville I så pege på i dokumentaren?

- x Hvordan ville I karakterisere Gregers klassebevidsthed? Hvilke typer af ulighed i samfundet optager ham? Hvad udtaler Gregers sig om ift. sin egen position i verden?
- x Sammenlign Gregers positionering og stemme i filmen, samt filmens fremstilling af ham, med ovennævnte eksempler på nyere litteratur, der handler om klasse.
- x Interesserer 'Før Stormen' sig for social klasse, og social ulighed? Hvilke temaer er mest centrale?
- x Kan 'Før Stormens' skildring af øens forhold til klimaet og klimaforandringer ses i et klasseperspektiv? Hvordan?

Videre arbejde

I kan med fordel arbejde komparativt med nyere klasselitteratur og litteratur fra "udkanten" af Danmark, ved at kigge på følgende forfattere inde på Systimes litteraturportal:

- Haidar Ansari, *Institutionaliseret*
- Glenn Bech, *Jeg anerkender ikke længere jeres autoritet*
- Yahya Hassan, *YAHYA HASSAN*
- Lone Aburas, *Føtexsøen*

- x Tal om hvordan disse værker adskiller sig fra og minder om 'Før Stormen' ift. fortæller, miljøskildring og stemning.
- x Tal om hvilke forskellige indgange til klasse forfatterne har, og hvad det fortæller om vores klassesamfund.

Baggrundsartikler

- x Her kan I læse om nutidig og historisk litteratur, der beskæftiger sig med klassesammfundet:
[Arbejderlitteratur | Den Store Danske](#)
- x Her kan I læse et indlæg med en gennemgang af moderne temaer i klasselitteratur, internationalt og i Danmark, på det 'uafhængige, venstreorienterede nyhedsmagasin Solidaritet'.
[Ernaux, Erion og Édouard – nye klassefortællinger | Solidaritet.dk](#)

ARBEJD MED DOKUMENTARFILM

- Hvad er en dokumentar?

Dokumentarfilm beskæftiger sig med virkelighedens hændelser, miljøer og personer. Mens fiktionen viser os noget, som kunne ske, viser dokumentaren os noget, som sker eller er sket. Det er denne fornemmelse af ægthed, som gør den så fascinerende og vigtig.

Dokumentarfilmen gør os klogere på vores omverden og giver os indblik i miljøer, vi ellers ikke har adgang til. Den kan vise os personligheden bag ansigtet, de glemte begivenheder i historien, de usete detaljer i vores omgivelser eller afsløre tildækkede sandheder.

Der er ægte følelser, oplevelser og fænomener på spil, og de overgår ikke sjældent fiktionsfilmens fantasi. Men det ville være en fejl at tro, at dokumentaren viser os den rene og objektive virkelighed. Der er altid tale om en bearbejdelse af virkelighedens stof på en særlig måde gennem de valg, instruktøren træffer.

Dokumentarfilmen er med den britiske filmproducent og -teoretiker John Griersons defineret som: "A creative treatment of reality". Den er til enhver tid præget af de mennesker, der laver den - af deres blik, af deres etiske overvejelser, af deres kunstneriske valg og ikke mindst af deres egen historie. Dokumentaren gør altså mere end bare at vise os virkeligheden - den viser os virkeligheden gennem andre(s) blikke.

Den amerikanske teoretiker, Bill Nichols, er sammen med Grierson en central skikkelse inden for analyse af dokumentargenren. Nichols er kendt for at have introduceret ideen om, at enhver dokumentar har sin egen stemme, som er skabt af de samlede virkemidler, tematikker og fortælleformer som filmen indebærer. Derudover har Nichols defineret seks fortælleformer, som vi vil gå i dybden med her, og som I kan bruge i jeres arbejde med dokumentarfilm. Det er vigtigt at understrege, at en dokumentar sjældent er en rendyrket form af én fortælleform, men snarere vil være hovedsageligt én form, og ellers låne af andre former. Det gælder også de eksempler vi har beskrevet til hver form.

KONTRAKT MED BESKUEREN / AUTENTICITETSMARKØRER

Mellem instruktøren og beskueren taler man om, at der indgås en "kontrakt", som afgør, hvilke forventninger man kan have til filmens fremstilling af virkeligheden. Når man ser en fiktionsfilm, forventer man ikke nødvendigvis en direkte relation til virkeligheden, det gør man med dokumentarfilm. Beskueren ved, at der er tale om en redigeret virkelighed. Den dokumentariske kontrakt forbindes ofte med specifikke filmiske greb, der skaber en fornemmelse af autenticitet. Disse greb kaldes for "autenticitets-markører" eller faktakoder og kan f.eks. være:

- Arkivmateriale, der dokumenterer filmens emne.
- Voice-over, tekstskilte og grafik, der forklarer hvad, hvem, hvor, hvordan eller hvornår.
- Interviews med eksperter eller medvirkende.
- Point of view-synsvinkel eller håndholdt kamera, som viser, at der er en person bag kameraet.
- Rystet kamera og grovkornede billeder, der viser at noget er filmet "lige nu og her".
- Videodagbog-optagelser.
- On location-optagelser i stedet for kulisser.
- Naturligt lys og lyd.
- Sløring af billeder, forvrængning af lyd og brug af skjult kamera, der signalerer, at det kan være forbundet med reel fare at udtale sig eller filme.

DOKUMENTARISKE FORTÆLLEFORMER

Det er vigtigt, at man som beskuer ved eller kan afkode, hvad det er for en dokumentarfilm, man ser for at kunne forstå de informationer, den giver. Her er en oversigt over forskellige dokumentariske metoder, som Bill Nichols har beskrevet. De fleste dokumentarer passer som sagt sjældent i én kategori alene, men kombinerer gerne forskellige tilgange:

DEN FORKLARENDE FORTÆLLEFORM

Filmskaberens som autoritativ formidler

I den forklarende (også kendt som autoritative/klassiske) dokumentar vil der være et fokus på retoriske virkemidler og argumentation. Der tales der direkte til seeren og fortælleren er alvidende og vil lede sit publikum ved at overbevise om et bestemt synspunkt eller forklare noget komplekst i enkelte termer. Denne fortæller kan både optræde som en Voice of God, altså en der kan høres men ikke ses, men kan også optræde på skærmen, som fx David

Attenborough i Planet Earth. Denne fortæller vil både forklare og illustrere, hvad vi ser, men vil i sagens natur også beskrive, hvilke sammenhænge vi skal se. Derfor har fortællerstemmen en højere status end billedsiden, der nærmere bruges som belæg for det, vi bliver fortalt af fortælleren.

Den forklarende dokumentar minder om den journalistiske reportage, idet fortællerens (filmskaberens/journalisten) ord binder historien sammen. I denne dokumentargenre finder vi den undersøgende dokumentar. Her handler det ofte om at afdække "virkeligheden" bag noget - f.eks. en regerings krigsførelse, dårlige vilkår i tekstilindustrien eller uretfærdigheder i retssystemet. Den klassiske journalistiske dokumentar er retorisk bygget op omkring argumentation, dokumentation og bevisførelse. Derfor inddrages eksperter og forskellige parter i interviews, ligesom der kan præsenteres fakta gennem voiceover eller tekstskilte. Filmens visuelle side understøtter også her argumentet og kan også indeholde arkivmaterialer eller skjulte kameraoptagelser.

Et voksende felt af den forklarende dokumentarfilm udvikles og produceres i en trekantrelation mellem dokumentarisme, journalistik og aktivisme. Hvor den mere klassiske journalistiske tilgang holder sig på den objektive måtte, vil den aktivistiske dokumentar klart give udtryk for en politisk holdning. Instruktøren er mere aggressivt engageret og tager åbenlyst politisk eller holdningsmæssigt stilling, ligesom han eller hun i visse tilfælde kan bruge stærke virkemidler for at understrege sine pointer.

En instruktør som Michael Moore er et klassisk eksempel på en dokumentarist, der gør brug af f.eks. elementer fra fiktionsfilm som iscenesættelse og overdrivelse, når han med sine dokumentarfilm vil udpege uretfærdigheder i det amerikanske samfund. Der er selvfølgelig farer ved denne form, som, hvis den ikke får formidlet, at der er tale om et subjektivt standpunkt, kan blive til politisk propaganda.

EKSEMPLER

Nedenstående film går fra det objektivt undersøgende til det aktivistiske

Ordet fanger, Helle Hansen, 2012, 33 min, Danmark.

Hele Filmen: <https://www.youtube.com/watch?v=i6Frfi66bqE>

Den hemmelige krig, Christoffer Guldbrandsen, 2006, 58 min, Danmark.

Hele filmen: <https://filmcentralen.dk/grundskolen/film/den-hemmelige-krig> (Se 00:00-3:54)

False Confessions, Katrine Philp, 2018, 91 min, Danmark/USA.

Hele filmen: <https://filmcentralen.dk/grundskolen/film/false-confessions>

Fahrenheit 9/11, Michael Moore, 2004, USA.

Klip: Boat Party: <https://www.youtube.com/watch?v=4odmtUBtfeU>

The Yes Men Are Revolting, Andy Bichlbaum, Mike Bonanno & Laura Nix, 2014, 87 min, USA.

Hele filmen: <https://filmcentralen.dk/grundskolen/film/yes-men-are-revolting> (Se 0:00-04:59)

DEN POETISKE FORTÆLLEFORM

Filmskaberer fokuserer på sansninger

Der er andre måder at fortælle på end med logiske argumenter, interviews og tekstskilte. Man kan også eksperimentere med formen og gennem lyd, billede og musik skabe en ny forståelse af virkeligheden. Med den poetiske dokumentar er der her tale om film som nedtoner de retoriske argument og sætter sanselighed, tone og stemning i fokus og som gerne blander greb og virkemidler fra fiktionen ind i dokumentarfilmen.

En stor del af filmoplevelsen i den poetiske dokumentar er måden et emne eller motiv fortælles på. Derfor er elementer som lys, musik og billede i absolut fokus og formen har derfor mange forbindelser til andre kunstarter som billedkunst, musik, dans og poesi. Styrken i den poetiske form er bl.a. at den kan fremhæve ting i omgivelserne, som vi normalt ikke sanser. Hermed er filmene også ofte i høj grad subjektive, da de spiller på den enkeltes måder at sanse på.

EKSEMPLER

Dokumentarfilm med poetiske elementer

Skjold & Isabel, Emil Næsby Hansen, 2018, 63 min, Danmark.

Hele filmen: <https://filmcentralen.dk/grundskolen/film/skjold-isabel>

66 scener fra Amerika, Jørgen Leth, 1981, 65 min, Danmark.

Hele filmen: https://www.youtube.com/watch?v=M_H8IEHzBnw

Halden Fængsel, Michael Madsen, 2014, 26 min, Danmark.

Hele filmen: <https://filmcentralen.dk/grundskolen/film/kulturkatedraler-halden-faengsel>

Regen, Joris Ivens, 1929, 14 min, Holland.

Hele filmen: <https://www.youtube.com/watch?v=6ADNWzg4ZmE>

Skál, Cecilie Debell & Maria Tórgarð, 75 min, Færøerne.

Hele filmen: <https://filmcentralen.dk/grundskolen/film/skaal>

DEN OBSERVERENDE DOKUMENTAR

Filmskaberer er 'fluen på væggen'

Den observerende dokumentar er kendetegnet ved, at filmskaberne holder sig fra at gribe ind i det der foregår foran kameraet og forsøger at skildre virkeligheden så ubearbejdet som muligt. Det man også kalder 'fluen på væggen', som muligvis er det nærmeste man kommer på den 'objektive' fremstilling af virkeligheden. Dette kan man dog sætte spørgsmålstegn ved, da der altid vil være subjektive valg på spil i form af fx, hvad der filmes, hvad der sorteres fra i klipperummet, hvordan og hvor meget de medvirkende er briefet, og hvordan kameraets tilstedeværelse påvirker de portrætterede.

Dokumentarformen er opstået i 1960'erne, da det teknisk blev muligt med håndholdt kamera at optage lyd og billede synkront uden for et studie. På den måde kunne man optage hvad der skete, mens det skete og få et meget virkelighedsnært udklip af verdenen baseret på spontanitet.

I den rendyrkede observerende dokumentar vil der kun være diegetisk lyd, dvs. lyd der kommer direkte fra det vi ser på billedet. Der vil altså hverken optræde voice-over eller underlægningsmusik, og billedsiden vil oftest bære præg af lange indstillinger uden klip.

EKSEMPLER

Film der trækker på den observerende fortælleform

Armadillo, Janus Metz Pedersen, 2010, uddrag på 8 min, Danmark.

Uddrag: <https://www.youtube.com/watch?v=MYZC4tm4YIM>

Olegs Krig, Simon Lereng Wilmont, 2017, 91 min, Danmark/Finland/Sverige.

Hele filmen: <https://filmcentralen.dk/grundskolen/film/olegs-krig-en-barndom-i-krigens-skygge>

Ingen kender Casper, René Odgaard, 2022, 72 min, Danmark.

Hele filmen: <https://filmcentralen.dk/grundskolen/film/ingen-kender-casper>

DEN PERFORMATIVE DOKUMENTAR

Filmskaberens skaber handlingen

At dokumentarfilm altid er præget af instruktørens intention, synsvinkel og proces med at lave filmen, fik vi slået fast helt i begyndelsen. Men i den performative dokumentarfilm er dette sat i absolut fokus. Her er verden subjektiv - oplevet gennem et bestemt jags følelser og erindringer. Grundet dette, vil den performative dokumentar ofte sætte spørgsmålstejn ved selve vidensbegrebet, og undersøge spændet mellem den subjektive opfattelse og virkeligheden.

Denne metode tager ofte udgangspunkt i det nære og hverdagslige, men kan sagtens herigennem fortælle noget mere generelt om universelle menneskelige følelser, tendenser i samtiden eller etiske dilemmaer. Performative dokumentarer benytter sig ofte af eksperimentelle og kunstneriske fortælle teknikker og har ikke fokus på argumentatoriske greb. De kan omfatte dramatisering, meta-narrativer, og en blanding af genrer for at udtrykke filmskaberens subjektive synspunkt og følelsesmæssige tilstand.

Instruktøren der laver personlige dokumentarfilm kan ofte stå over for etiske eller psykologiske dilemmaer, som kan være mere eller mindre tydelige i filmen. Hvordan påvirker instruktørens følelser og holdninger for eksempel det/dem, der filmes? Kan man vise noget objektivt, når man selv er indblandet i det?

EKSEMPLER

Film der trækker på den performative form

Mig og min far - hvem fanden gider klappe?, Kathrine Ravn Kruse, 2014, 60 min, Danmark.

Hele filmen: <https://fjernleje.filmstriben.dk/film/9000002915/mig-og-min-far---hvem-fanden-giderat-klappe> (Se 00:00-10:35)

Den nat vi faldt, Cille Hannibal, 2018, 54 min, Danmark.

Hele filmen: <https://filmcentralen.dk/grundskolen/film/den-nat-vi-faldt> (Se forsmag)

Vesterbro, Michael Noer, 2007, 58 min, Danmark

Hele filmen: <https://filmcentralen.dk/grundskolen/film/vesterbro> (Se:01:15-04:06)

Family, Sami Said Phie Ambo, 2001, 90 min, Danmark.

Hele filmen: <https://filmcentralen.dk/gymnasiet/film/family> (Se forsmag)

Venus - let's talk about sex, Lea Glob & Mette Carla T. Albrechtsen, 2017, 83 min, Danmark.

Hele filmen: <https://filmcentralen.dk/grundskolen/film/venus> (Se: 00:00-10:00)

DEN DELTAGENDE / INTERAKTIVE DOKUMENTAR

Filmskaberens deltager i handlingen

I den deltagende dokumentar vil filmens instruktør også være synligt til stede, men i modsætning til den performative dokumentars fokus på vidensopfattelsen hos afsenderen, lægger den deltagende dokumentar vægt på interaktionen med de medvirkende.

Det vil ofte være en instruktør, der begiver sig ind i et miljø, som denne normalt ikke er en del af. Her vil instruktøren ikke blot observere det nye miljø, men deltage aktivt og mærke på egen krop, hvordan det er at være en del af det. Der vil være direkte interaktion med de andre medvirkende, og dette kan fx være gennem interviews og samtaler, hvor både de medvirkendes og afsenderens perspektiver kommer på banen. Man tilstræber oftest at give et nuanceret billede af et givent emne, et givent miljø eller lignende.

Selvom den performative og den interaktive dokumentar deler visse kvaliteter, som f.eks. en interesse i filmskaberens engagement med deres emne og en tendens til at udforske subjektive oplevelser, adskiller de sig på flere nøgleområder i formål, metode og fokus. Den performative dokumentar holder ofte sit fokus på filmskaberens subjektive erfaring og gerne på eksperimentelle fortælleteknikker, mens den interaktive dokumentar fokuserer på dialogen mellem forskellige perspektiver og et direkte engagement med de medvirkende.

Performative dokumentarer er ofte mere introspektive og personlige, mens interaktive dokumentarer søger at skabe en mere eksplicit dialog og refleksion omkring deres emner. Man kan sige at i den performative fortælleform skaber filmholdet handlingen, mens de i den interaktive deltager i handlingen.

EKSEMPLER

Film der baserer sig på – eller trækker på den deltagende form

Mr. Graversen, Michael Graversen, 2022, 81 min, Danmark.

Hele filmen: <https://filmcentralen.dk/gymnasiet/film/mr-graversen>

Super Size Me, Morgan Spurlock, 2004, 98 min, USA.

Hele filmen: <https://www.youtube.com/watch?v=wSZWxjeua3g>

Amfi, Mathias Broe, 2018, 30 min, Danmark.

Hele filmen: <https://filmcentralen.dk/gymnasiet/film/amfi>

DEN REFLEKSIVE DOKUMENTAR

Filmskaberne sætter fokus på selve mediet

Den refleksive dokumentar kan bedst beskrives som en meta-film, idet dens fokus ligger i at eksponere og problematisere selve dokumentargenrens virkelighedsgengivelse. Den viser ligesom den deltagende dokumentar inddragelsen af filmskaberne, men den refleksive dokumentar vil samtidig pege på dokumentaren som en konstruktion frem for en portrættering af virkeligheden, som den er. Dermed har den større interesse i, hvordan vi repræsenterer og fremstiller verden, end hvordan den egentlig ser ud. Frontløberen for denne form er Dziga Vertovs 'Manden med kameraet' (1929), hvor der i filmen bl.a. vises optagelser af selve filmoptagelserne og af redigeringen.

Det er meget typisk, at selve skabelsen af filmen er den del af fortællingen, enten i enkelte scener eller som overordnet tema for dokumentaren. Instruktøren vil ofte enten være synlig på skærmen eller optræde som en voice-over, hvor de vil beskrive elementer af selve processen i at skabe film. Det kan være at der eksplicit forklares, hvordan filmskaberne bruger kameraet, hvordan de har valgt at klippe filmen, eller om der er materiale, de gerne ville have haft med, men ikke har adgang til af visse årsager. Der vil også ofte være 'behind-the-scenes' optagelser og generelt opfordrer de refleksive elementer i en dokumentar sit publikum til at huske på, at de ser på en medieret virkelighed.

EKSEMPLER

'Man with a Movie Camera', Dziga Vertov, 1929, 67 min, Rusland.

Hele filmen: <https://www.youtube.com/watch?v=mpJpEO8OE-s>

'Biggie & Tupac', Nick Broomfield, 2001, 108 min, USA.

Hele filmen: <https://www.youtube.com/watch?v=UvdXXis291I> (Se 05:50-08:09)

'Exit Through the Gift Shop', Thierry Guetta, 2010, 86 min, England.

Hele filmen: <https://www.youtube.com/watch?v=lqVXThss1z4> (Se særligt de første 15 min)

NYERE TENDENSER – HYBRIDFILMEN

Flere og flere dokumentarfilm leger med det famøse spænd mellem fakta og fiktion. Her bliver traditionelle dokumentariske elementer flettet sammen med elementer fra fiktionfilmen, og disse bliver derfor også kaldet hybridfilm. Der bruges teknikker som animation, rekonstruktion, iscenesættelse, dialoger fra et manuskript osv. Hybridfilm bruger greb, hvor de medvirkende "spiller" eller "performer" en udgave af sig selv. Der findes også dokumentarfilm, som baserer sig næsten udelukkende med animation på billedsiden. Disse vil ofte have en autentisk lydside med interviews eller lignende.

Det bliver særligt interessant, hvis disse elementer af fiktion peger tilbage på virkeligheden og udfordrer vores opfattelse af den. Hybridformer er i de seneste år vokset frem og har været med til at sætte vigtige psykologiske, etiske og genremæssige diskussioner i gang. Et af de mest kendte eksempler er The Act of Killing, hvori instruktøren Joshua Oppenheimer udfordrer dødspatroljeledere, der under et militærkup i Indonesien i 1965 stod bag masseudrydelsen af over en million mennesker til at dramatisere deres rolle i folkemordet. Herved giver filmen et unikt indblik i massemyndernes forestillinger og fantasier om sig selv og deres ofre og i et korrupt regime, som et interview ikke nødvendigvis kunne have givet.

Hybridgenrer kan gøre det mere kompliceret for tilskueren at gennemskue, hvorvidt en given film er fiktion eller fakta, og dermed præge vurderingen af filmens budskab. Det er enormt vigtigt med disse grænseformer, at filmene klart formidler, hvornår grænserne overskrides, så publikum ikke bliver ført bag lyset. Altså at de gør kontrakten med beskueren tydelig, så publikum ved, hvad det er for en type film, de ser og hvad det derfor er for en type virkelighed den producerer og formidler.

EKSEMPLER

Ambassadøren, Mads Brügger, 2011, 93 min, Danmark.

Hele filmen: <https://fjernleje.filmstriben.dk/film/9000000632/ambassadoren> (se 00:00-12:16)

The Act of Killing, Joshua Oppenheimer, 2012, 117 min, Danmark.

Klip: <https://www.youtube.com/watch?v=oZqEzIEWzPk>

Trailer: <https://www.youtube.com/watch?v=tQhIRBxbchU>

Gensynet, Anna Odell, 2013, 125 min, Sverige.

Hele filmen: <https://fjernleje.filmstriben.dk/film/9000001612/gensynet>

(Se filmens første 10 minutter og klip 00:50:00-00:60:00)

Før gæsterne kommer, Jon Bang Carlsen, 1986, 18 min, Danmark.

Hele filmen: <https://filmcentralen.dk/grundskolen/film/foer-gaesterne-kommer>

Anidox:

Flugt, Jonas Poher Rasmussen, 2021, 89 min, Danmark.

Hele filmen: <https://filmcentralen.dk/grundskolen/film/flugt>

Tove i stykker, Sami Saif, 2020, 37 min, Danmark.

Hele filmen: <https://filmcentralen.dk/grundskolen/film/tove-i-stykker>

Waltz With Bashir, Ari Folman, 2008, 90 min, Israel.

Hele filmen (se forsmag): <https://fjernleje.filmstriben.dk/film/2760828000/waltz-with-bashir>

DEFINITIONSØVELSE

- Tænk på tre dokumentarfilm, som I hver især engang har set.
- Skriv dem alle ned hver for sig, og diskuter, hvad der gør dem til dokumentarfilm.
- Kan I placere filmen inden for én af dokumentarfilmformaterne? Det kan måske være svært at finde et enkelt format, der passer. Nogle dokumentarer blander metoder og er svære at placere - argumentér for de metoder I synes dokumentaren benytter sig af.

- Forsøg at placer de aktuelle film I har været inde at se i de forskellige formater for dokumentarfilm. Argumenter for, hvad der passer på filmene i de forskellige formater og hvad der ikke gør. Er der nogle af formaterne man ikke kan placere dem inden for? Hvilken film passer ind i flest formater?
- Tænk over om arbejdet med filmene ud fra disse dokumentarfilmformater bidrager med nye indsigter til jeres analyse af filmene og filmenes temaer? Forstår I filmenes budskaber eller plot på nye måder?